

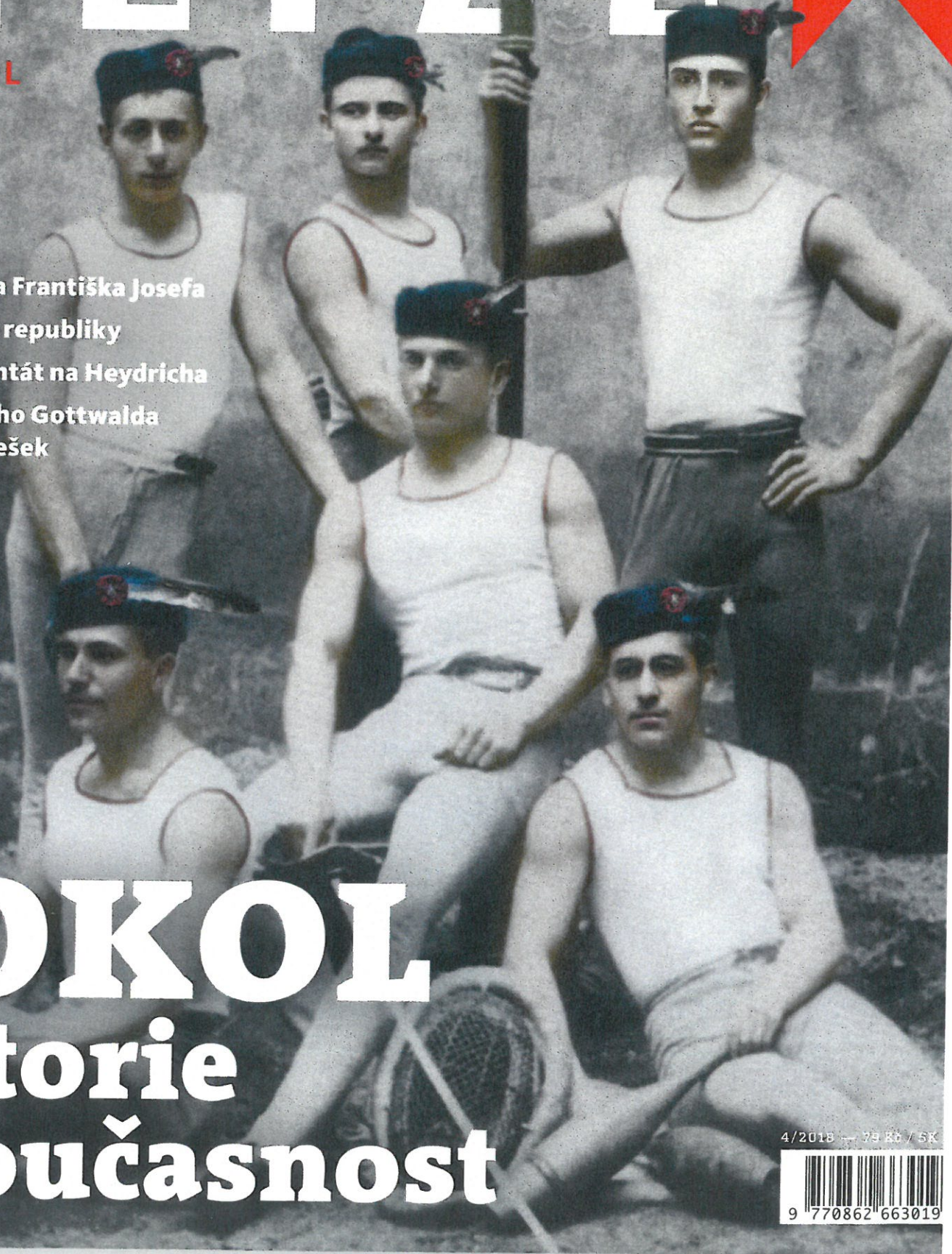
NÉ DĚJINY
NEJVĚTŠÍHO
ČESKÉHO SPOLKU

REFLEXE

SPECIÁL

k se cvičilo za Františka Josefa
atá éra první republiky
kolové a atentát na Heydricha
d nenávistného Gottwalda
moderní dnešek

SOKOL

historie
a současnost

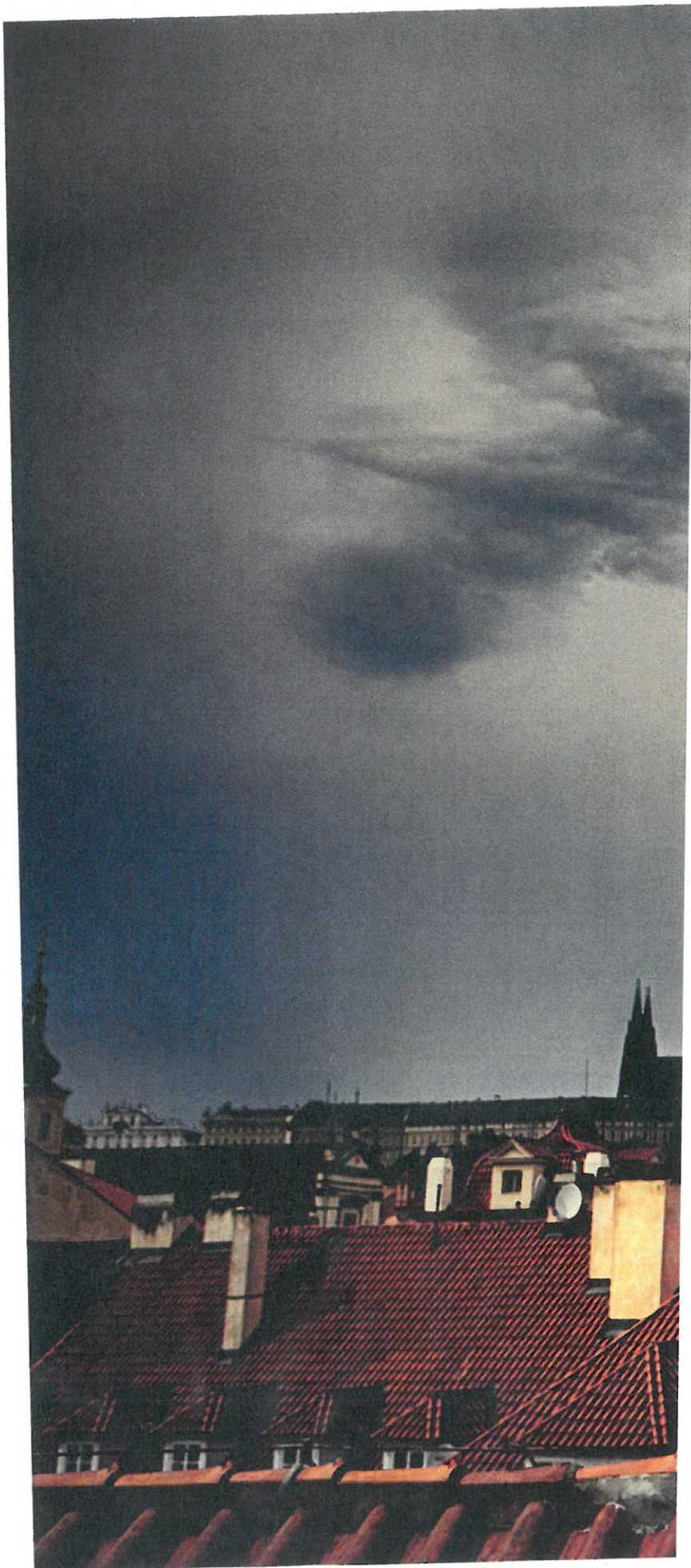
4/2018 — 79 Kč / 5 Kč

OBSAH

- Muž s divným vousem** 6
Dějiny Sokola od jeho
založení v roce 1862
do vzniku Československa
Text Kateřina Pohlová
- Myšlenky Sokola** 20
Osudy země a sokolské obce
jsou navěky společné
- Zlatá éra** 30
Sokol v letech první republiky
Text Marcela Janouchová
- Sokolové v těžkých dobách** 48
Nacismus a komunismus, 1939–1989
Text Michal Burian
- Operace Anthropoid** 60
Atentát na Heydricha by se
bez pomoci sokolů nikdy
neuskutečnil
Text Hana Benešová
- Sokolové dnes** 72
Jací jsou členové největšího
českého spolku v roce 2018
Text Marek Brodský
- Tradice s moderní tváří** 84
Rozhovor se starostkou České obce
sokolské Hanou Moučkovou
Text Marek Brodský
- Sokolovny napříč časem** 88
Od novorenesance po modernu
Text Kateřina Pohlová

SOKOLOVÉ V TĚŽKÝCH DOBÁCH

TEXT MICHAL BURIAN

V ROCE 1938 SE ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA PO POUHÝCH DVACETI LETECH SVÉ EXISTENCE DOSTALA DO SITUACE, KDY SE ROZHODOVALO O JEJÍM BYTÍ ČI NEBYTÍ. VRCHOLEM DOSAVADNÍ ČINNOSTI SOKOLA SE PO VÍCE NEŽ ŠEDESÁTI LETECH JEHO EXISTENCE STAL ČERVENCOVÝ SLET V ROCE 1938. SYMBOLICKY TAK UZAVŘEL ÉRU NEJVĚTŠÍHO ROZKVĚTU SOKOLSKÉHO Hnutí, KTERÉ MĚLO ZÁHY ČELIT DVĚMA NEJNIČIVĚJŠÍM TOTALITÁM 20. STOLETÍ.

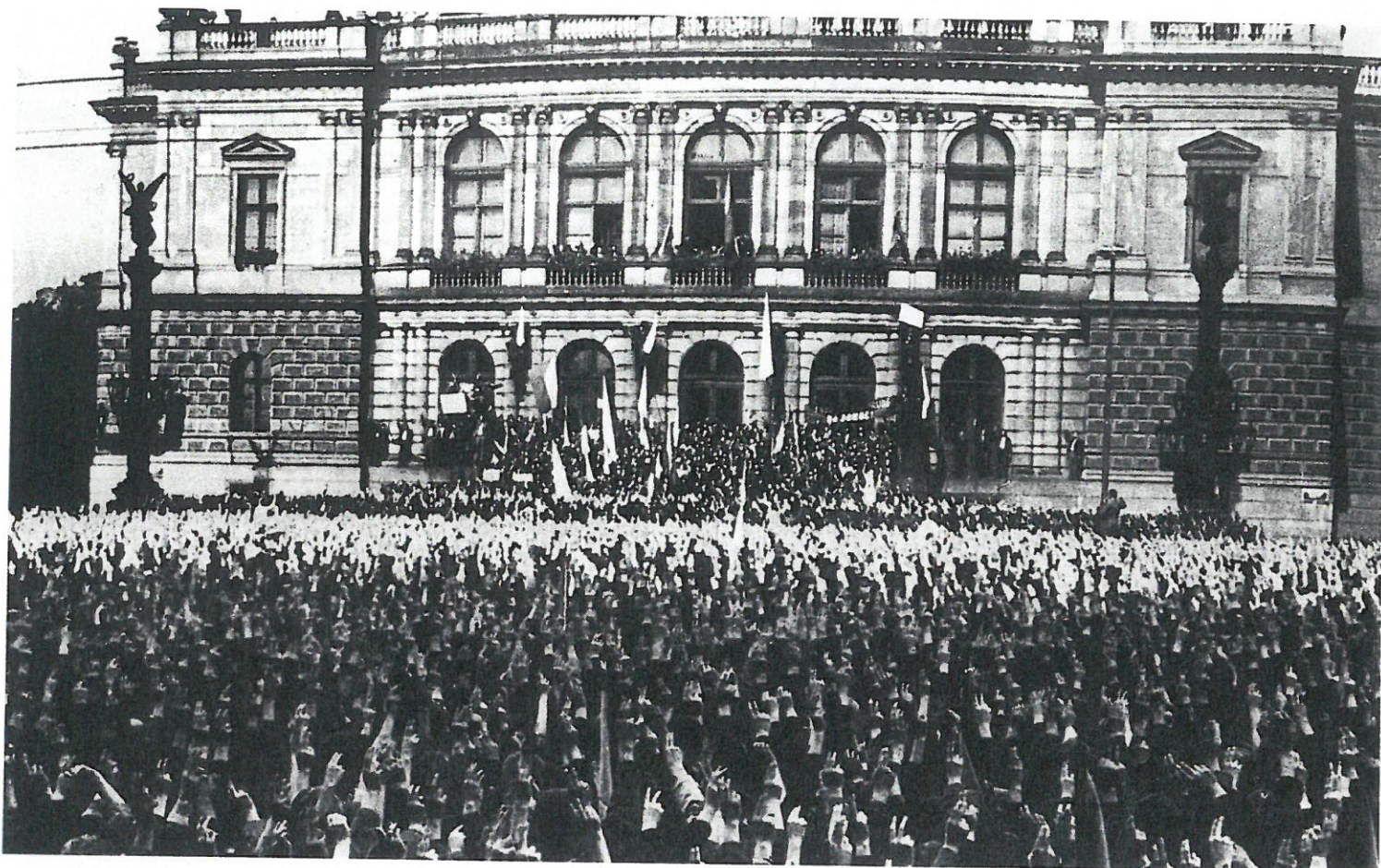
Dramatické léto a podzim roku 1938 prožívali sokolové v atmosféře příprav na obranu Československa před blížící se německou agresí. K významnému postavení Sokola v této oblasti napomohlo již o rok dříve uzákonění povinné branné výchovy obyvatelstva a předvojenské přípravy mládeže, na jejímž provádění se Československá obec sokolská aktivně podílela. Chození na veřejnosti v sokolském kroji se v této době stalo

nejen výrazem vlastenectví, ale v pohraničních oblastech i velké odvahy, neboť sokolové se stávali stále častěji cílem henleinovských bojůvek. Pomocí sokolů se na hranicích dostávalo i jednotkám Stráže obrany státu a v září 1938 sokolové čelili spolu s dalšími českými i německými demokraticky smýšlejícími spolky a organizacemi přeshraničním útokům Sudetoněmeckého Freikorpsu.

Bezprostřední ohrožení státu si vyžádalo 23. září 1938 mobilizaci, která proběhla rych-

le a za všeobecného nadšení a odhodlání k obraně vlasti. Mezi více než jedním miliónem odhodlaných mužů, kteří v okamžiku mobilizace nastoupili do zbraně, tvořili významné procento členové sokolských jednot a další sokolové se hlásili do dobrovolnických oddílů. Na 29. září 1938 byla svolána do Mnichova konference čtyř velmocí (Velká Británie, Francie, Německo a Itálie). Jejich představitelé podepsali dohodu, jež nařizovala odstoupení pohraničí českých zemí

V září 1938 národ přísahal, že bude bránit svou vlast

Německu. Pro obyvatelstvo ve vnitrozemí znamenala mnichovská dohoda obrovskou ránu, pro obyvatele v odstupovaných oblastech začal navíc doslova boj o život a pro sokoly, symbolizující vše, co nastupující, nacistická moc v pohraničí nenáviděla, to platilo dvojnásob. Sokolské rodiny se připojily k proudu uprchlíků z pohraničí a hledaly svá nová působiště. Dařilo se to především díky podpoře, které se jim dostávalo od jednot ve vnitrozemí. Pomoc ale směřovala ke všemu evakuovanému obyvatelstvu. Ze sokoloven se tak stala evakuační centra, kde mnozí nacházeli první provizorní ubytování. To nejčennější, především sokolské spolkové prapory, bylo z pohraničí evakuováno a uloženo v Tyršově domě. Nikdo tehdy nemohl tušit, že mnozí z těch, kteří opustili na podzim 1938 své domovy v pohraničí, sehrají o tři roky později svoji historickou úlohu.

V ŘADÁCH ODBOJE

Po březnové okupaci českých zemí se v roce 1939 cesty sokolů rozdělily. Mnozí odcházeli do zahraničí, kde očekávali vznik zahraniční armády, podobně jako tomu bylo v letech první světové války. Řada dalších se rozhodla bojovat proti nenáviděným okupantům na domácí frontě. Od prvních dnů existence Protektorátu Čechy a Morava považovali

nacisté české tělovýchovné organizace v čele se Sokolem za nepřátele Říše. Oprávněně. Pokud činila v roce 1937 členská základna Československé obce sokolské téměř 300 000 mužů a spolu s ženami, dorostem a žactvem více než 800 000 lidí, je nasnadě, že se sokolové a sokolky stali od prvních dnů existence protektorátu členy prakticky všech rodících se organizací domácího odboje. Jednotlivci se tak spontánně stávali členy Obrany národa (ON), Politického ústředí (PÚ), Zemského národního výboru (ZNV) či Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ). V Politickém ústředí to byli například Přemysl Šámal, Jan Jína, Ladislav K. Feierabend a Jaromír Nečas, v Obráně národa pak třeba podplukovník Josef Mašín či generálové Hugo Vojta a Vojtěch B. Luža.

V Brně se členové Sokola podíleli na vytvoření odbojové organizace Zemský národní výbor. Rozhodující roli v ní sehráli pedagogové Masarykovy univerzity – Jan Uher, Vladimír Helfert, Vladimír Groh, Robert Konečný a Ferdinand Richter. Skupina se zaměřila především na zpravodajskou a kurýrní činnost a na akce propagandistického charakteru.

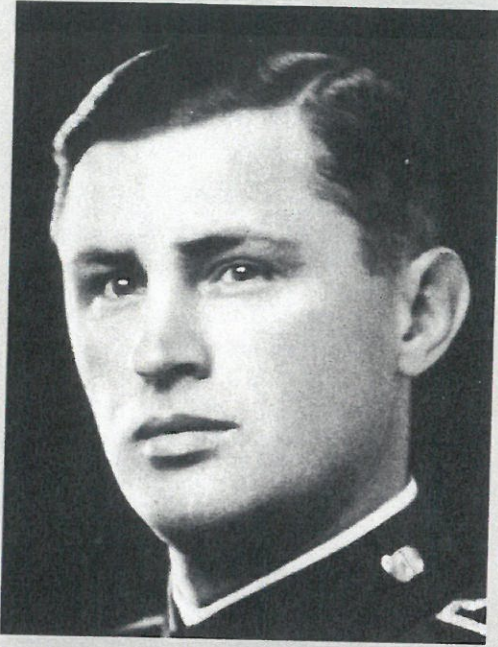
Kromě toho, že se sokolové zapojili do různých odbojových skupin, vytvořili i vlastní odbojovou organizaci Obec

sokolská v odboji. V čele odbojové sítě, jež se od ústředí odvíjela přes župy až do místních jednot, stáli čelní činovníci sokolské obce vedení Augustinem Pechlátém (od července 1939 náčelníkem České obce sokolské). Důležitou součástí prvních týdnů sokolského odboje byla pomoc při ilegálních odchodech do zahraničí. Obdobně jako ostatní odbojové organizace vyvíjeli sokolové rovněž zpravodajskou činnost a v době, kdy nikdo nepředpokládal, že blížící se válka potrvá téměř šest let, připravovali ozbrojené povstání proti okupantům. Zemským velitelem Obce sokolské v odboji pro Čechy se stal autor sletové skladby z roku 1938 *Přísaha republiky* František Pecháček, zemským velitelem pro Moravu pak Štěpán Drásal. Rozsáhlá síť bohužel nezůstala před gestapem dlouho utajena a sokolský odboj byl těžce postižen především zatýkáním v řadách Zemského národního výboru a Politického ústředí.

Význam Obce sokolské v odboji začal výrazně stoupat na sklonku jara 1940, při budování druhé odbojové garnitury. Současně se ale v německých zprávách o dění v protektorátu začaly objevovat stále častěji zmínky o nebezpečí, jež představuje sokolské hnutí pro okupační moc. Po likvidaci první odbojové garnitury se Obec sokolská v odboji

PŘEDSTAVITELÉ ODBOJE Z ŘAD SOKOLŮ

Podplukovník Josef Mašín

Generál Vojtěch B. Luža

Náčelník České obce sokolské Augustin Pechlát

Generál Hugo Vojta

Představitel odboje na Moravě Vladimír Groh

Vedoucí karlínského dorostu Antonín Oktábec

v Čechách stále více orientovala na Obranu národa, na Moravě pak na Petiční výbor Věrní zůstaneme. Postupně se dařilo navázat spolupráci i s Ústředním vedením odboje domácího (ÚVOD).

KRVAVÉ ZTRÁTY

Dne 12. dubna 1941 nařídil K. H. Frank v zastoupení říšského protektora předsedovi protektorátní vlády Aloisi Eliášovi, aby za-

stavil činnost Sokola. Zákaz činnosti byl však pouze prvním krokem ve snaze okupantů o eliminaci sokolského odboje. Dne 27. září 1941 jmenoval Adolf Hitler zastupujícím říšským protektorem SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha, který ihned po své inauguraci vyhlásil stanné právo a rozpoutal krvavé represe proti českému odboji. Mezi prvními odbojáři, kteří stanuli 28. září 1941 před hlavními popravčí čety v pražských

Ruzyňských kasárnách, byl i bývalý cvičitel dorostenců Sokola Královské Vinohrady generál Hugo Vojta. Represím padl za obětí i Augustin Pechlát a další významný člen Sokola a příslušník odboje – Vladimír Groh. Oba byli popraveni 30. září 1941.

Zásah proti sokolům gradoval v noci ze 7. na 8. října 1941, kdy byla zahájena „Akce Sokol“. Byli při ní systematicky zatýkáni čle nové vedení sokolské obce, žup i funkcioná

Brzy po nacistické okupaci začalo ničení sokolských symbolů

sokolských jednot. Celkem bylo postiženo asi 1500 sokolů. Většina z nich byla transportována přes Malou pevnost v Terezíně do koncentračního tábora v Osvětimi. Ještě během vlny zatýkání, 8. října 1941, podepsal Reinhard Heydrich úřední výměr o rozpuštění České obce sokolské, jenž vstoupil v platnost o tři dny později. Hlavním argumentem byla skutečnost, že organizační aparát Sokola sloužil v masovém měřítku odbojovému hnutí. Ve zprávě německé Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst – SD*) o „Akci Sokol“ vypracované počátkem listopadu 1941 se mimo jiné říkalo: „Účinek rozpuštění sokolských spolků a zatčení mnohých funkcionářů ukazuje, jak významnou roli hrál Sokol ve veškerém českém životě a jak hluboko byl zakotven v českém národě. Německé obyvatelstvo, především v německých národnost-

ních ostrovech, přijalo oznámení o rozpuštění Sokola s velkou radostí.“

Zatýkáním mezi vedoucími představiteli Sokola byla výrazně postižena i sokolská odbojová síť. V závěru roku 1941 ale začala její činnost opět nabývat na intenzitě. Na krvavý teror, nastolený v protektorátu Reinhardem Heydrichem, reagovali představitelé československého exilu v Londýně rozhodnutím o přípravě atentátu na zastupujícího říšského protektora. Důležitou roli v tomto rozhodnutí hrály i popravy generálů včetně již zmiňovaného Huga Vojty. V samém závěru roku 1941 byla do protektorátu vysazena skupina ANTHROPOID s úkolem zlikvidovat Heydricha. V tomto okamžiku nastala i hvězdná a současně osudová hodina sokolského odboje. Vše vlastně začalo chybou navigátora letounu Halifax, který při vysazo-

vání skupiny ANTHROPOID zaměnil Prahu za Plzeň, a Jan Kubiš s Josefem Gabčíkem tak přistáli poblíž obce Nehvizdy východně od Prahy. Tento omyl pomohl parašutistům ke kontaktu s částí sokolského odboje, jehož akceschopnost dosud nebyla eliminována zásahy gestapa, a především nebyl infiltrován jeho agenti. Naopak, byl-li někdo v protektorátu odhodlán za jakoukoliv cenu napomáhat s přípravami atentátu na Heydricha, byla to právě většina sokolů a sokolek.

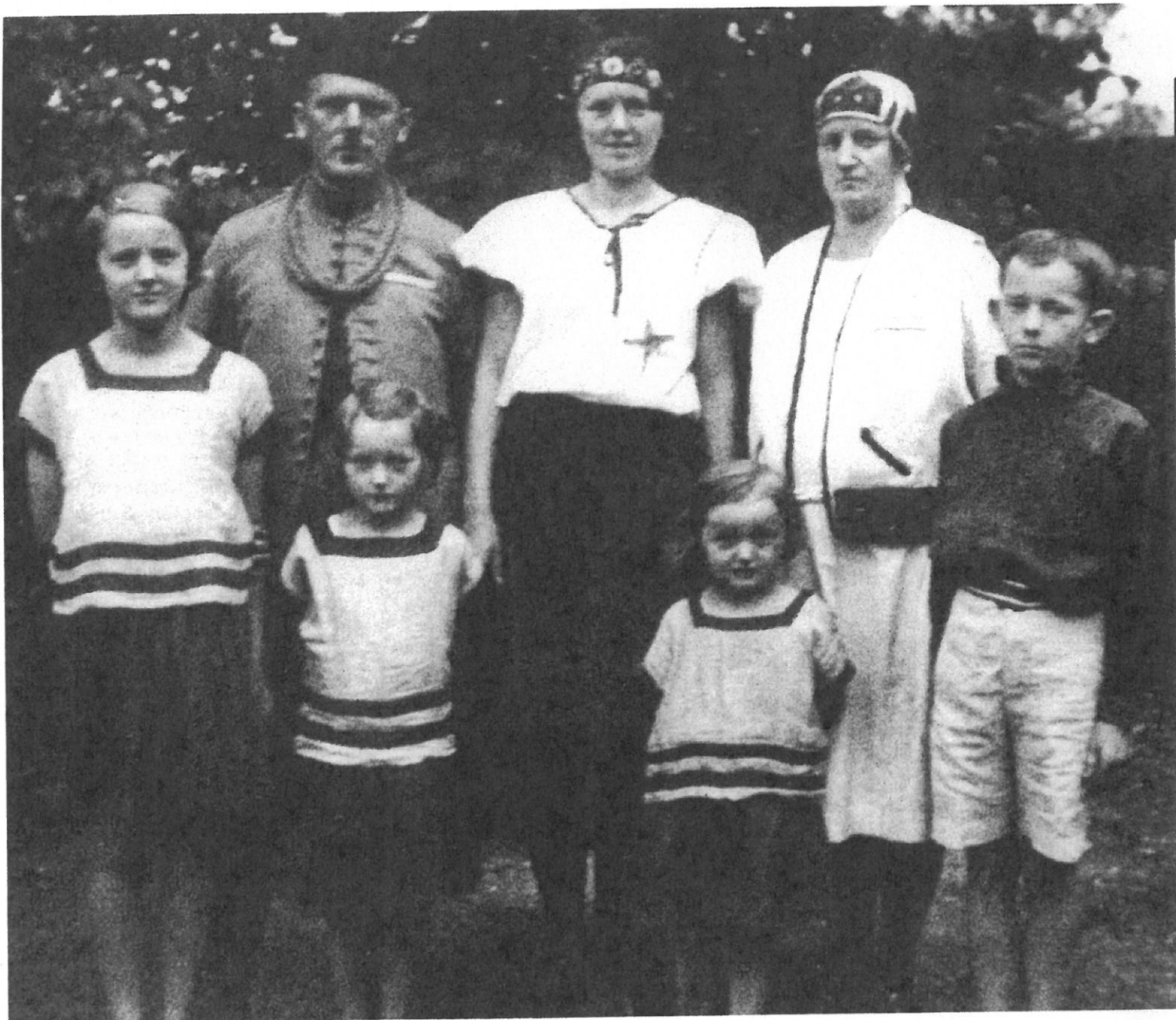
HISTORICKÝ OKAMŽIK

Napojení parašutistů na sokolský odboj se ukázalo pro realizaci atentátu jako rozhodující. První, koho parašutistům jako spolehlivou osobu doporučil místní farář, byl člen tamější sokolské jednoty František Kroutil. Od něj vedla jejich cesta k dalšímu sokolovi, mlynáři Břetislavu Baumanovi, jenž informoval náčelníka IV. okrsku župy Barákovy Jaroslava Starého. Ten kontaktoval parašutisty s náčelníkem vysočanského Sokola a členem skupiny Jindra Jaroslavem Piskáčkem. Sokolové spolu s některými pracovníky bývalé Masarykovy ligy proti tuberkulóze poskytli oběma parašutistům ilegální byty v Praze a veškerou potřebnou pomoc. Spolupráce na atentátu na Reinharda Heydricha se stala nejvýznamnějším skutkem sokolského odboje. Mnozí sokolové i sokolky vnímali atentát jako krevní mstu za popravené bratry. Svědčí o tom i výrok zatčeného náčelníka vysočanského Sokola Jaroslava Piskáčka: „Ničeho nelituji, věděl jsem, co mne čeká.“ Mezi nejvýznamnější spolupracovníky parašutistů patřili ti, kteří byli na podzim 1938 nuceni opustit své domovy. Patřil mezi ně i starosta sokolské župy Krušnohorské-Kukaňovy Jan Zelenka-Hajský, jehož žižkovský byt se stal jedním z hlavních opěrných bodů parašutistů. Náčelníkem Krušnohorské-Kukaňovy župy byl Václav Novák z Podmokel. V roce 1938 se s rodinou přestěhoval do pražské Libně, kde našli parašutisté další z bezpečných úkrytů. (O osudech obou rodin píšeme podrobně v další kapitole tohoto speciálu.)

Péče o parašutisty se dělila mezi celou řadu dalších sokolských rodin i jednotlivců. Nelze tak nezmínit například karlínského sokola Antonína Oktábce nebo rodiny Fafkovy, Khodlovy, Baucovy, Smržovy či Svatošovy.

Shoda na uskutečnění atentátu ale nebyla absolutní. Mezi jeho odpůrce patřil velitel skupiny Jindra Ladislav Vaněk. Na rozdíl od Jana Zelenky-Hajského, který stál v čele radikálního křídla Jindry, skupiny Říjen, měl obavy z následných krvavých represálií. Tato kontroverzní postava sokolského odboje byla gestapem zatčena v září 1942, aby následně své předchozí odbojové zásluhy

Náčelníkem Krušnohorské-Kukaňovy župy byl Václav Novák z Podmokel. V roce 1938 se s rodinou přestěhoval do pražské Libně. Osud celé sokolské rodiny, u níž přespávali Jan Kubiš a Josef Gabčík, se naplnil v koncentračním táboře Mauthausen.

zdiskreditovala spoluprací s gestapem a později i s StB.

Dopoledne 27. května 1942 uskutečnili Jan Kubiš a Josef Gabčík atentát na Reinharda Heydricha. Poté, co selhal Gabčíkův samopal, explodovala Kubišova bomba nad stupátkem před pravým zadním kolem Heydrichova vozu. Tento den se stal jedním z nejvýznamnějších v našich novodobých dějinách. Bez doslova sebevražedné pomoci sokolů by se atentát nemohl nikdy uskutečnit.

Součástí msty za Heydrichovu smrt bylo nejen vyvraždění Lidic a Ležáků, ale i popravy stovek českých vlastenců. Spolupracovníci parašutistů byli po skončení vyšetřování převezeni z vyšetřovací vazby na Pankráci a na Karlově náměstí do policejní věznic pražského gestapa v terezínském

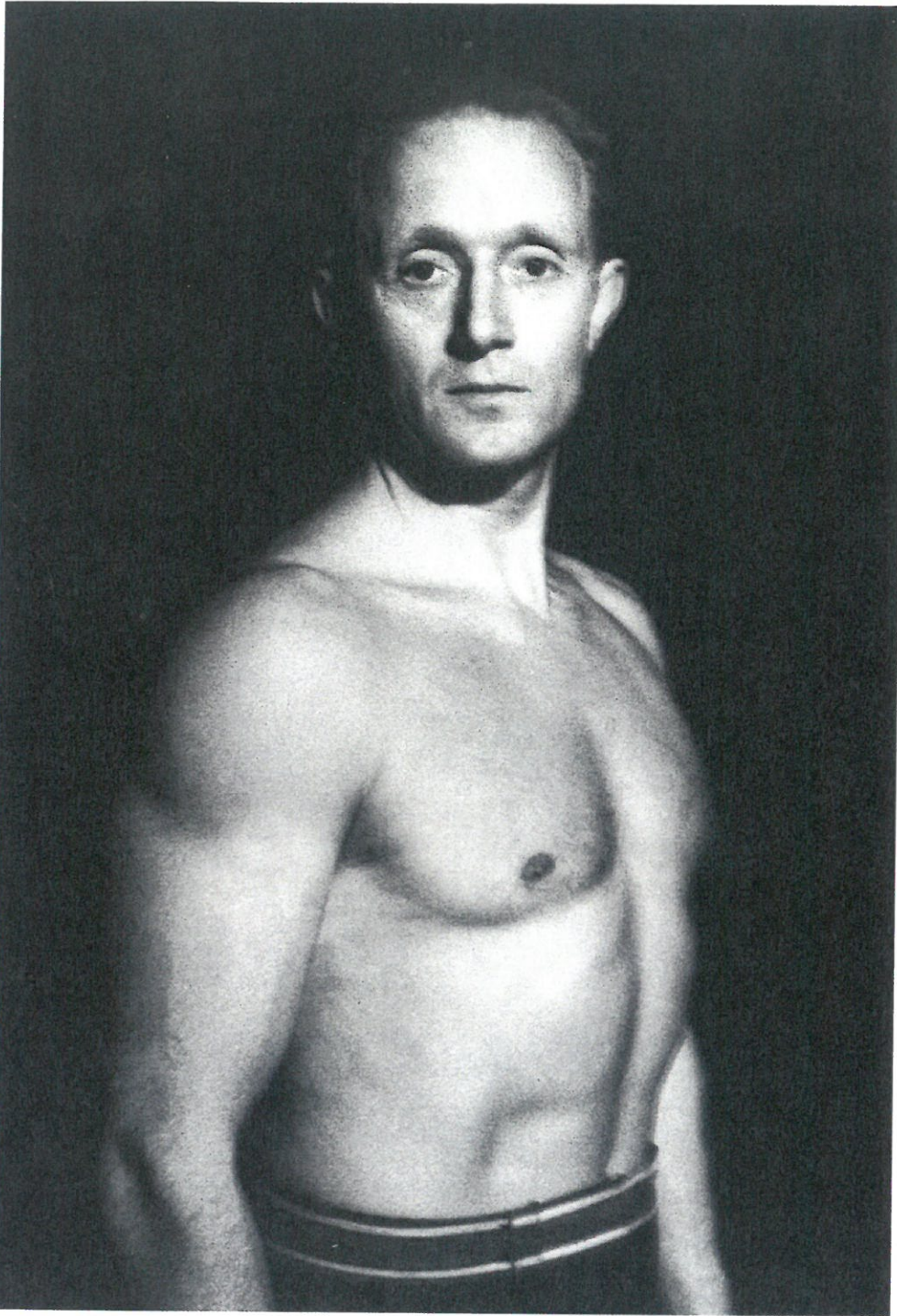
Malé pevnosti. Dne 23. října 1942 byla celá skupina „parašutistů“, jak se jí říkalo, odeslána do koncentračního tábora Mauthausen. Po příjezdu do Mauthausenu nikdo z početné skupiny pomocníků parašutistů a jejich příbuzných netušil, že před sebou mají jen několik hodin života.

Největší poprava v dějinách tábora začala 24. října 1942 v půl deváté ráno. V průběhu šesti hodin bylo zavražděno 257 spolupracovníků parašutistů. Šlo především o představitele sokolského odboje, členy Českého červeného kříže, vojáky a příslušníky pravoslavné církve. Nacisté si byli plně vědomi skutečnosti, že na popravu nevedou zbabělce, a snažili se proto zabránit jakýmkoliv demonstračním činům. Další, jedenatřicetičlenná skupina přišla v Mauthausenu

na řadu 26. ledna 1943. Téměř polovinu popravených tvořili členové Sokola.

O významu sokolského odboje při uskutečnění atentátu hovořila již první ucelenější zpráva šéfa řídicí úřadovny gestapa v Praze H. U. Geschkeho: „Z výsledků dosavadního pátrání a zatčení rodiny Novákovy vyplývá, že příslušníci Sokola, a sice v první řadě vůdcové prostřední garnitury, se v pozoruhodném rozsahu podíleli na podpoře atentátníků a dalších agentů. Atentátník Kubiš, po útěku a odstavení kola u filiálky firmy Baťa, se zdržoval u rodiny Novákovy. Odtud se přesunul do Prahy-Vysočan, k rodině Piskáčkové, kde zůstal odpoledne a noc po atentátu. Piskáčkův syn vyzvedl v bytě Novákových kolo, které tam předtím přivezla Novákových dcera, a vrátil je zpět majiteli – rodině Smržově. V pozdní odpoledne

Velitel Obce sokolské v odboji v Čechách František Pecháček byl zavražděn v Mauthausenu

27. 5. 1942, když jeden z atentáčníků potřeboval lékaře, chtěl mu Piskáček senior ve svém bytě poskytnout ošetření lékařem Břetislavem Lyčkou z Prahy-Karlína...“

Největší překvapení ale u vyšetřovatelů vzbuzovala aktivní účast žen. Jednou z nich byla i manželka autora skladby *Přísaha republice* Františka Pecháčka Emílie, zavražděná v lednu 1943 v Mauthausenu. O rok později ji na stejném místě následoval i její manžel. Jeho poslední slova si všichni přítomní zapamatovali: „Sbohem, bratři, vím, že jdu na smrt, ale nebojím se jí. Statečný muž umře jednou, jen zbabělci umírají stokrát.“

Umřu s klidem, protože vím, že naše oběti nebyly marné.“

V ZAHRANIČNÍM ODBOJI

Vraťme se zpět do roku 1939 k sokolům, kteří opouštěli své domovy, aby se za hranicemi zapojili do bojů za obnovu národní samostatnosti. Formování československého zahraničního odboje probíhalo po okupaci Čech a Moravy za krajně nepřívznivých okolností. Postupně vznikla hlavní centra československé emigrace v Paříži a Londýně. V dubnu 1940 byla v Paříži založena Sokolská župa Zahraniční, jejímž starostou se stal vý-

znamný meziválečný slovenský politik Juraj Slávik. V úvodním prohlášení se o sokolstvu říkalo: „... pamětlivo své minulosti a svého poslání, staví se dnes opět do prvních řad nového zahraničního odboje...“

Náčelník československé vojenské správy generál Sergěj Ingr přivítal vznik Sokolské župy Zahraniční slovy: „Tak jako vždy, kdy národ náš potřeboval pomoci sokolského bratrstva, tak i nyní spoléhá na všechna věrná československá srdce, že se ozvou, když Vlast zavolala. Jsem rád, že opět mohu zařaditi naše sokolstvo mezi nejvěrnější.“

Sokoly bychom v letech druhé světové války našli na všech bojištích. Ti američtí bojovali v Evropě i v Tichomoří, čeští a slovenští pak na východní a západní frontě i v severní Africe.

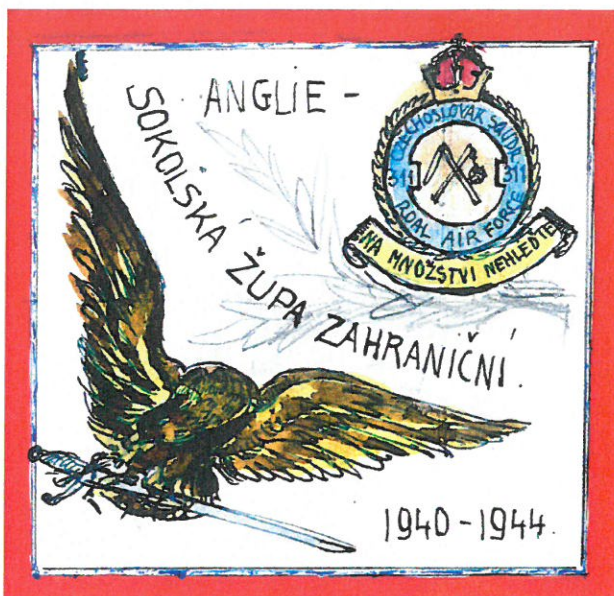
Bojovali jako pěšáci, tankisté, letci... a jejich fyzické i osobnostní předpoklady je předurčovaly i k absolvování parašutistického výcviku a k zapojení do nejriskantnějších operací.

Snad nejvíc se sokolové proslavili tam, kde bychom to možná čekali nejméně – na východní frontě v Sovětském svazu. Na přelomu let 1941 a 1942 se podařilo uvést do života plán na vybudování zárodku československé armády v SSSR. Československé jednotce bylo jako první posádka přiděleno městečko Buzuluk. K 15. červenci 1942 vznikl 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, který poprvé zasáhl do boje v březnu 1943, když mu byla v prostoru Charkova svěřena obrana obce Sokolovo. V bitvě u Sokolova padl i velitel 1. roty nadporučík Otakar Jaroš. Člen Sokola Mělník byl posmrtně vyznamenán jako první cizinec Zlatou hvězdou hrdiny Sovětského svazu. Nebývalá statečnost tohoto sokola vedla k jeho pozdější glorifikaci komunistickým režimem, díky níž dnes již jen málokdo tuší, že pokud by se dožil února 1948, skončil by patrně díky svým názorům na komunistických popravistických jako jeden z prvních. Obdobně jako Heliodor Píka, který předal v Buzuluku jako náčelník čs. vojenské mise v Moskvě do rukou velitele 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR Ludvíka Svobody bojový prapor, jenž vojáky doprovázel k bojům o Sokolovo. I další tři Čechoslováci, kteří obdrželi v roce 1943 nejvyšší sovětský řád – Antonín Sochor, Josef Buršík a Richard Tesařík –, byli členy předválečných sokolských jednot.

VSTRČÍ NOVÉ TOTALITĚ

Konec druhé světové války znamenal pro sokoly nové výzvy. Uprostřed všeobecného nadšení ale obnova Československé obce sokolské neprobíhala jednoduše. Sokolská organizace byla válkou velmi těžce oslabena. Usilovali-li Němci o likvidaci elity českého

I mezi letci ve Velké Británii se nacházela řada sokolů. Sokolská župa Zahraniční se rozhodla věnovat 311. československé bombardovací peruti bojový prapor. Postupně vznikla celá řada návrhů.

národa, v případě Sokola se jim tento cíl podařilo téměř realizovat. Mnoho vedoucích pracovníků bylo popraveno či padlo na válečných bojištích. To, co se ale záhy ukázalo pro budoucí osudy Sokola i národa jako nejtragičtější, byla skutečnost, že byla vyvražedna ta část sokolstva, která byla ochotna světs jakoukoliv totalitou boj za demokratické a sokolské ideály doslova na život a na smrt. Tito muži a ženy, jejichž životy vyhasly na nacistických popravištích a v koncentračních táborech, byli pro budoucí vývoj Sokola i státu nenahraditelní.

I přes velké oslabení sokolstva došlo krátce po osvobození ke spontánní obnově činnosti. Již 5. května 1945 se v Praze sešli zástupci tělovýchovných a sportovních organizací a Junáka, kteří vydali prohlášení požadující vytvoření jednotné tělovýchovné organizace. Vznikl Ústřední národní tělovýchovný výbor. Do jeho čela byl zvolen Antonín Hřebík, jenž se krátce předtím vrátil

z Osvětimi, kde ho věznili za jeho účast v sokolském odboji. Ukázalo se však, že sladit požadavky všech tělovýchovných organizací bude velice obtížné, navíc se komunisté snažili získat sjednocením tělovýchovy v Sokole vliv. Po několika měsících marných vyjednávání tak došlo 1. ledna 1946 k zahájení samostatné činnosti Československé obce sokolské. Nakonec v listopadu 1946 vznikl Československý tělovýchovný svaz, který představoval v podstatě pouze formální sdružení většiny tělovýchovných organizací při zachování jejich samostatnosti.

Sokol byl chápán jako organizace tvořící pevnou oporu demokracie a jako protiváha sílící komunistické moci. Po válce prudce vzrostl počet jeho členů. Na konci roku 1947 působilo v 52 župách 3686 jednot a poboček s více než miliónem členů. Sokolové spravovali 1294 sokoloven a 2200 vlastních hřišť, měli vlastní nakladatelství a vydávali sedm časopisů.

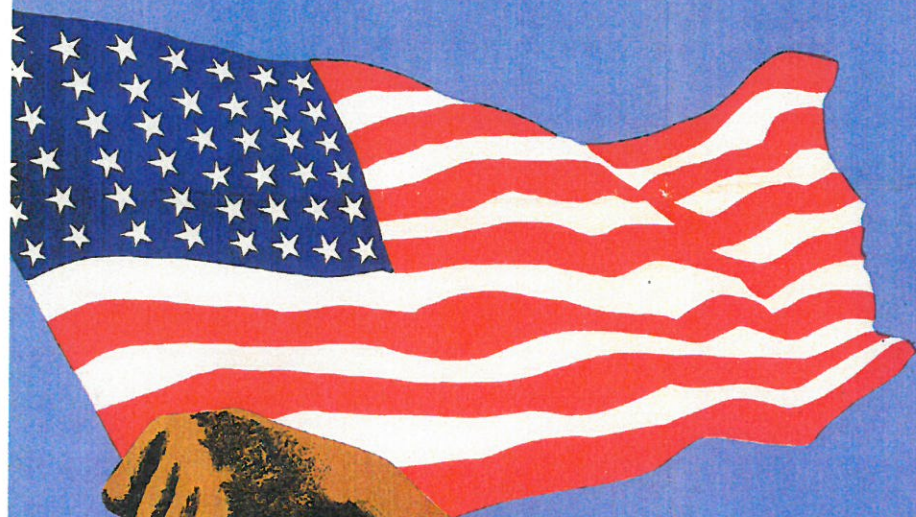
V únoru 1948 vedení Československé obce sokolské odmítlo vytváření akčních výborů. Na vyhrocenou politickou situaci ale zareagovalo až v okamžiku, kdy byl mocenský boj už prakticky rozhodnut. Dopoledne 25. února 1948 se v Tyršově domě sešlo za vedení starosty Antonína Hřebíka mimořádné předsednictvo, jež schválilo poselství prezidentu Benešovi, v němž ho sokolstvo ujišťovalo svou oddaností a věrností. V této době uvnitř organizace vrcholily spory o to, zda má Sokol zůstat nadstranický, nebo se má aktivně zapojit do politického dění.

Po komunistickém převratu došlo ke jmenování nového vedení, ze kterého odstranili odpůrce KSČ. Na konci února nový režim vyhlásil vznik „obrozené“ Jednotné tělovýchovné organizace Sokol. Její činnost však řídil komunistický Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport. Dne 7. června 1948 abdikoval prezident Edvard Beneš a jeho nástupcem se stal Klement Gottwald.

PHYSICAL FITNESS

DAY

SOKOL EXHIBITION

SUNDAY MAY 21, 1944

69th REGIMENT ARMORY • NEW YORK

Plakát
sokolské
vystoupe
v New Yo
v květnu

Nejslavnější sokolové na východní frontě: příslušníci 1. čs. samostatné brigády v SSSR, zleva Antonín Sochor, Josef Buršík a Richard Tesařík se Zlatými hvězdami hrdiny Sovětského svazu, které získali po osvobození Kyjeva v listopadu 1943

NIKDO NESMÍ DIKTOVAT, KOHO MÁME MILOVAT

Jedenáctý všesokolský slet v roce 1948 byl vůbec největším v celé historii Sokola. Stal se obrovským vyjádřením podpory demokracii a prezidentu Benešovi. Současně sokolové demonstrovali nesouhlas s nastupující, komunistickou diktaturou. Na slet se hlásilo tolik cvičenců, že z kapacitních důvodů nebylo možné, aby vystoupili všichni. Sokolovny nápor nezvládaly. Často se cvičilo na směny v několika skupinách.

Po únorovém, komunistickém puči se mnoho cvičenců odmítalo zúčastnit dalších akcí a panovaly obavy, zda slet bude ještě vůbec sokolský. Mnohé zahraniční župy (zvláště americké) vyslovily nesouhlas s vývojem v Sokole po únoru 1948 a své zástupce na slet nevyšlaly. Komunisté neponechali nic náhodě a okamžitě po Únoru začali ustavovat takzvané akční výbory, jejichž prostřednictvím měla být provedena „očista od reakčních živlů“. Nechyběl mezi nimi ani akční výbor Československé obce sokolské v čele s Františ-

Na východní frontě padl v bitvě u Sokolova velitel 1. roty nadporučík Otakar Jaroš. Člen Sokola Mělník byl posmrtně vyznamenán jako první cizinec Zlatou hvězdou hrdiny Sovětského svazu. Později komunistická propaganda jeho jména zneužila.

Pro Klementa Gottwald
a jeho ženu Martu se sta-
sokolský slet v roce 1948
tvrdým vzkazem: Sokolové
stojí za Benešem

kem Bláhou, jenž 29. února vyzval k zakládání akčních výborů v župách a jednotách.

Jedenáctý slet zahájilo 18. června 1948 cvičení sokolského žactva, které dalo spontánním voláním „ať žije prezident Beneš“ najevo své přesvědčení. Přestože slet provázela nepřízeň počasí, byly jednotlivé skladby přijímány s obrovským nadšením a některé opakovány. Na Strahově cvičilo přes půl miliónu cvičenců (nejen ze Sokola), mezi nimi hosté z mnoha zemí, včetně cvičenců z tehdejšího Sovětského svazu. V hledišti se vystřídaly skoro dva milióny diváků. Cvičenci provolávali jména Edvarda Beneše a T. G. Masaryka a ostentativně ignorovali Klementa Gottwalda.

Celá akce byla pod kontrolou komunistických bezpečnostních sil, které již v průběhu sletu zatkl na dvě stovky neaktivnějších

sokolů. Velká obava panovala z průběhu slavnostního průvodu Prahou. Sokolové v průvodu jednoznačně demonstrovali svůj odpor proti nastupující diktatuře. Provolávaná hesla glosovala nepřítomnost manželů Benešových na sletu, respektive zdůrazňovala oddanost sokolů odkazu Masaryka a Beneše. Svůj vztah ke komunistům dávali sokolové najevo bez zbytečných hrubostí, ale zcela jasně: „Nikdo nesmí diktovat, koho máme milovat.“ Kolem tribuny s představiteli státu a KSČ prošli sokolové mlčky s odvrácenými hlavami.

LIKVIDACE SOKOLA

Zahajovací projev na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru ČOS pronesl na jaře 1948 ministr spravedlnosti Alexej Čepička.

Tento muž nejvyšší stranické nomenklatury dostal tělovýchovu na starost a v letech 1948 a 1949 veškeré dění v tělesné výchově a sportu bedlivě sledoval a často přímo ovlivňoval. Podporu demokracii hlásali sokolové i na pohřbu Edvarda Beneše v září 1948.

Jasně vyjádřený postoj většiny členů Sokola vůči novému režimu utvrdil vedení KSČ v přesvědčení, že Sokol a celou sjednocenou tělovýchovu je potřeba zbavit všech, kteří neprokáží poslušnost „lidové demokratickému zřízení“. Sokol měl být proto plně podřízen komunistickému vedení. V rámci čistoty z něj vyloučili více než 11 000 lidí, přes 1500 činovníků zbavili funkcí a počet členů se výrazně snížil. Zrušeny byly župy a místo nich vznikly sokolské kraje a okresy, v nichž hráli vedoucí roli regionální komunističtí ta-

jemníci. Také stanovy Sokola byly upraveny, aby odpovídaly komunistické ideologii.

Přijetí zákona *O organizaci tělesné výchovy a sportu* v prosinci 1952 znamenalo zrušení jednotné organizace Sokol. Název Sokol musel zmizet i z vývěsních štítů tělocvičen, jednoty byly přejmenovány. Například pražský Sokol Dejvice od roku 1952 podléhal obvodnímu národnímu výboru a nesl název Slovan ONV Praha 6. Všeobecný dramatický propad členské základny znamenal u této jediné jednoty mezi lety 1949 a 1960, že z 2742 mužů a žen zbyli pouze 403.

Veškeré politické zásahy i změny názvů však zdaleka neznamenal konec sokolských tradic a výchovy. V rámci odboru základní tělesné výchovy i sportovních oddílů v jednotách nadále působila řada bývalých sokolů a sokolek, kteří předávali dál své zkušenosti.

Tělovýchovu řídil od počátku 50. let podle sovětského vzoru Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport. Toto uspořádání se ale neosvědčilo a v březnu 1957 vznikl Československý svaz tělesné výchovy a sportu, jenž ovládal veškerou tělovýchovu až do roku 1990.

SOKOLSTVO V EXILU

Sokolská organizace přestala po 90 letech existovat. Komunisté největší český národní spolek zlikvidovali. Sokolská organizace a její ideály přesto žily dál. Tisíce sokolů, obdobně jako v roce 1939, emigrovaly a zapojily se do zahraničních sokolských jednot po celém světě. Mezi prvními našli nový domov ve Spojených státech amerických bývalý starosta Antonín Hřebík a náčelnice Marie Provazníková. Antonín Hřebík začal organizovat sokolskou činnost v exilu již v uprchlických táborech a záhy navázal styky se všemi zahraničními sokolskými organizacemi. Stejně jako v roce 1914 sehrál významnou roli pařížský Sokol. V uprchlických táborech vznikaly spontánně první exilové sokolské jednoty.

V listopadu 1950 se v New Yorku konala ustavující schůze Ústředí čs. sokolstva v exilu. V čele se starostou Hřebíkem, náčelnicí Provazníkovou a místostarostou Slávikem rozvíjelo bohatou činnost, jež vyvrcholila organizací prvního zahraničního sletu ve Vídni. Uskutečnil se v roce 1962 ke stému výročí založení Sokola. Další slety se konaly v letech 1967 v Montrealu, 1972 ve Vídni, 1976 v Curychu, 1982 ve Vídni, 1986 v Curychu a 1990 v Paříži. Sokolové dokázali po 40 let uchovat odkaz zakladatelů hnutí a předat ho dalším generacím.

OBNOVA TRADICE

V období pražského jara 1968 se pokusili bývalí přední činovníci Československé obce sokolské o obnovu Sokola. Na jejich výzvu se

Padesátá léta přinesla faktickou likvidaci Sokola. Jeho duch však přes vnější propagandu přežíval.

sešly 5. května 1968 v Praze v sále na Žofíně stovky bývalých sokolů a založily přípravný výbor pro obnovu sokolské organizace.

V průběhu pražského jara se také podařilo řadě jednot vrátit k původnímu názvu, který jim již zůstal i po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy a za následné normalizace, kdy vzaly za své veškeré snahy o obnovu samostatného Sokola. Návrat k původnímu názvu, od něhož si mnozí slibovali i opětovný příklon k sokolským tradicím, přivedl do jednot zpět i řadu bývalých členů, kteří od té doby předávali zejména mládeži své sokolské zkušenosti i ideály.

O dvacet let později se blížil pád východoevropských totalitních režimů. V průběhu roku 1989 se scházeli bývalí představitelé obce

sokolské, a dokonce se nacvičovalo na slet zahraničního sokolstva v Paříži. Bezprostředně po 17. listopadu 1989 začali sokolové usilovat o obnovu své organizace. V lednu 1990 se na pražském Výstavišti na ustavujícím sjezdu Československé obce sokolské sešlo na 3000 sokolů a sokolek. Spontánně se začaly obnovovat jednoty a záhy i župy.

Kromě obnovy struktury a restitucí zabaveného majetku se začaly zraky všech představitelů Sokola upírat k toužebně očekávanému návratu na strahovský stadión. Dvanáctý všesokolský slet se uskutečnil po šestačtyřicetileté přestávce v létě 1994 a stal se pro všechny důkazem, že Sokol opět žije a navazuje na hodnoty a tradice nejslavnější české tělovýchovné organizace. ✕